Oponentský posudok dizertačnej práce

Program: Medzinárodné vzťahy a európska politika

Študentka: Mgr. Klára Semerádová

Názov práce: **Protection of the European Union's external borders under the Common Foreign and Security Policy**

Oponent: prof. Alexander Duleba, CSc.

Pracovisko: Inštitút politológie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

1. Celkové hodnotenie práce

Dizertačná práca Mgr. Kláry Semerádovej predstavuje zaujímavý príspevok do výskumu vplyvu migračnej krízy v roku 2015 na vývin politiky EÚ v oblasti ochrany vonkajších hraníc (Integrated Border Management, ďalej v texte IBM), migračnej a azylovej politiky. V empirickej časti výskumu autorka analyzuje strategické dokumenty EÚ, súvisiacu európsku legislatívu a dáta týkajúce sa riadenia i priepustnosti vonkajších hraníc (správy agentúry Frontex, resp. European Border and Coast Guard Agency od roku 2016) za obdobie 2015-2024. Cieľom dizertačnej práce, podľa autorky, je ponúknuť komplexný pohľad na vývin politiky EÚ v oblasti ochrany hraníc, migrácie a azylovej politiky v skúmanom období. Ambíciou autorky je zaplnenie medzery v existujúcej odbornej literatúre, ktorá sa, podľa nej (s. 48), sústreďuje prevažne na ochranu hraníc únie ako nástroja na elimináciu vonkajších hrozieb (organizovaný zločin, terorizmus, nelegálna migrácia a pod.). Konštatujem, že autorke sa podarilo v práci preukázať, že v dôsledku migračnej krízy v roku 2015 došlo k významnému posunu v politike EÚ v oblasti IBM. Prioritou sa stalo riadenie bezpečnostných rizík s cieľom posilniť bezpečnosť únie a členských krajín na úkor ľudských práv a humanitárnej bezpečnosti migrantov a žiadateľov o azyl z tretích krajín. Autorka v práci argumentuje, že vývin politiky EÚ v oblasti riadenia hraníc a migrácie po roku 2015 sa dostáva do rozporu s jej normatívnym základom, ktorého súčasťou je ochrana ľudských práv (s. 109). Ide o relevantný argument vystihujúci jednu z hlavných výziev, ktorým EÚ čelí v oblasti ochrany svojich vonkajších hraníc a zároveň i ako normatívny aktér medzinárodných vzťahov. Podľa autorky (s. 108) budúce reformy v oblasti IBM by mali zosúladiť bezpečnostné ciele EÚ s jej základnými právnymi a humanitárnymi záväzkami, pokiaľ si má EÚ udržať vnútornú kohéziu a medzinárodnú dôveryhodnosť.

Za hlavný vedecký prínos dizertačnej práce považujem pomerne vydarenú aplikáciu viacerých teoretických rámcov pre vysvetlenie sekuritizácie politiky EÚ v oblasti IBM, migrácie a azylu po migračnej kríze v roku 2015, vrátane nového inštitucionalizmu (tri základné smery: historický inštitucionalizmus - Hall & Taylor 1996; diskurzívny inštitucionalizmus - Schmidt 2008 a pragmatický inštitucionalizmus - Ansell, 2011, Berk & Galvan 2009), politizácie (Hooghe and Marks 2012), sekuritizácie (Buzan et al. 1998), Foucaultove koncepty vládnutia a biopolitiky (Foucault 1977, 1979, 1991, 2003), Waltersov koncept domopolitiky (Walters 2004) a Balibarovej neomarxistickej kritiky EÚ v oblasti ochrany hraníc a migračnej politiky (Balibar 2006, 2009). Konštatujem, že autorke sa podarilo nájsť a zdôvodniť prepojenia medzi vybranými konceptualizáciami a preukázať, že vývin IBM politiky EÚ po roku 2015 bol nielen reakciou na vonkajší tlak (vonkajšie geopolitické faktory a príčiny poly-krízy EÚ: migračná kríza 2015, pandémia COVID-19, agresia Ruska proti Ukrajine, nestabilita v krajinách Afriky i Blízkeho východu a pod.) ale, že v značnej

miere bol spôsobený vnútorným politickým diskurzom v členských krajinách EÚ, v ktorom sa radikálnej pravici a populistickým politickým aktérom podarilo úspešne „politizovať“ (Hooghe and Marks 2012) a/alebo „sekuritizovať“ (Buzan et al. 1998, ale i Aalberg et al. 2012, Citrin & Sides 2008, Esses et al. 2017 a pod) tému migrácie z tretích krajín prostredníctvom diskurzívnej konštrukcie pojmov „domov“ a „hrozba“, rovnako ako i cez konštrukciu ich synergie, z ktorej vyplýva „potreba brániť domov pred vonkajšou hrozbou“ prostredníctvom kontroly hraníc a vylúčenia iných. Konštatujem, že autorke sa podarilo naplniť cieľ práce a preukázať (s. 112), že riadenie ochrany hraníc a migrácie v EÚ je nielen reaktívnym mechanizmom, ale dynamickým, ideologicky sprostredkovaným a historicky zakoreneným systémom pravidiel, ktorý závisí od dynamiky a vývinu politického diskurzu v členských krajinách EÚ.

Dizertačná práca má svoje silné stránky (viac pozri časť 3 tohto posudku) ale i slabé stránky (viac pozri časť 4 tohto posudku). V tejto časti posudku chcem upozorniť na príliš detailnú až fragmentovanú obsahovú štruktúru práce, pretože nebýva zvykom, aby kapitoly dizertačnej práce pozostávali z 2 alebo 3 strán textu (napr. kap. 2, 3, 6, 7 a pod.). Napríklad, kapitola 2: Cieľ dizertačnej práce a výskumné otázky (s. 25-26) mohla a mala byť zaradená ako podkapitola do kapitoly predstavujúcej výskumný dizajn práce, nie ako samostatná kapitola. Prehľadnosť práce znižuje skutočnosť, že autorka sa v texte opakovanie vracia k predstavovaniu vybraných teoretických rámcov namiesto toho, aby ich predstavila raz a komplexne vo výskumnom dizajne práce (t.j. kapitole 4: Výskumná teória, metodológia a zber dát), vrátane vysvetlenia ako ich aplikovala na vlastný výskum. V kapitole 11 a 12 predstavuje ďalšie konceptualizácie (Waltersova domopolitika, Foucaultova biopolitika a Balibarova kritika), ktoré však nie sú predstavené v kapitole 4 (je v nej predstavený Foucaultov koncept vládnutia, avšak nie jeho koncept biopolitiky). Nevyhnutne vzniká dojem, že práca bola poskladaná z viacerých textov, ktoré však neboli spracované a zjednotené v dostatočnej miere, aby tvorili koherentný celok. Považujem to za nedostatok práce a prosím autorku, aby k tejto mojej poznámke zaujala stanovisko počas obhajoby.

2. Jazyková a formálna úroveň

Jazyková a formálna úroveň práce je na úrovni zodpovedajúcej kritériám kladeným na dizertačné práce, nemám k nej závažnejšie výhrady. Mám iba dve menšie pripomienky. Prvá sa týka Zoznamu obrázkov (s. 13) a tabuliek (s. 14). Kvôli lepšej čitateľnosti textu a prehľadnosti práce, bolo by vhodné uviesť stránky, na ktorých sa v texte dizertačnej práce nachádzajú.

Ďalšia drobná pripomienka sa týka občasne sa vyskytujúcich drobných štylistických chýb, konkrétne ide o uvádzanie bodiek pred referenciou na odkazovaný zdroj, napr. na s. 32: ...implementation of new policies. (Anyebe, 2017), na s. 40: ...are not neutral descriptors but products of discursive power. (Reyes, 2019). Bodka na konci vety má byť za referenciou na zdroj uvedený v zátvorke, nie pred ním. Ide o niekoľko výnimočne sa vyskytujúcich drobných formálnych chýb, väčšina textu, vrátane viet s referenciami na zdroje, je v poriadku.

3. Hodnotenie prínosu študentky

Dizertačnú prácu považujem za originálny príspevok do odbornej diskusie o vývine politiky EÚ v oblasti vnútorných záležitostí a migrácie (home affairs and migration) z perspektívy kritických teórií a konštruktivizmu. Ako som už konštatoval, autorka naplnila cieľ práce. Zmapovala dopady migračnej krízy v roku 2015 na vývin IBM, migračnej a azylovej politiky EÚ a zároveň preukázala, že zmeny ktoré v prístupe EÚ nastali, neboli spôsobené výlučne iba

vonkajšími geopolitickými faktormi, ale, že sú aj výsledkom vnútornej logiky politizácie resp. sekuritizácie migračnej krízy a súvisiacich hrozieb v politickom diskurze členských krajín, ktorý následne ovplyvnil a ovplyvňuje politiky ich vlád na úrovni EÚ.

Ak by som mal zhrnúť najkvalitnejšie časti práce, tak musím upozorniť na kap. 3, v ktorej autorka ponúka dobré definície pojmov „utečenec“, „emigrant“, „ekonomický migrant“, „migrant bez dokladov“ a „nelegálny migrant“, rovnako ako i definície pojmu „hranica“ – vnútorná verzus vonkajšia hranica EÚ; zdôvodnenie užitočnosti konceptu sekuritizácie kodanskej školy na výskum diskurzu o migračnej kríze (kap. 4) a zároveň vysvetlenie prečo nestačí iba analýza „rečových aktov“ ale, že je potrebné skúmať „diskurzívne rámcovanie“ krízových situácií; dobré zdôvodnenie výberu nového inštitucionalizmu ako teoretického rámca pre výskum a vysvetlenie jeho prepojenia s Foucaultovým konceptom vládnutia v tej istej kapitole. Za možno vôbec najlepšiu časť práce považujem kapitolu 4.2: Hodnotenie údajov: kritéria analýzy, v ktorej autorka predstavila a zdôvodnila výber kritérií pre analýzu informácií a údajov mapujúcich zmeny migračnej politiky EÚ po roku 2015, vrátane identifikácie a opisu zdrojov spracovaných údajov, ich prepojenie s teoretickým rámcom nového inštitucionalizmu a návrhom tabuľky pre ich kvalitatívne hodnotenie. Výsledkom sú relevantné zistenia predstavené v kap. 12, ktoré, bezpochyby, sú originálnym a hodnotným prínosom do poznania a ďalšej diskusie o skúmanej téme. Medzi hodnotné časti práce radím i kap. 8, v ktorej skúma vzájomné pôsobenie medzi dynamikou migračnej krízy, riadením hraníc a vyvíjajúcou sa štruktúrou migračnej a azylovej politiky EÚ, vrátane úlohy a významu hraníc pre konštrukciu „EÚ identity“; kap. 9, v ktorej ponúka kvalitný analytický prehľad vývinu zmien v prístupe EÚ k ochrane hraníc ako reakcie na migračnú krízu a preukazuje vplyv sekuritizačného diskurzu na ich podobu. V kap. 10 sú predstavené a dobre zanalyzované dva kľúčové pokrízové dokumenty EÚ: nový migračný pakt (Pact on Migration and Asylum) a nariadenie o azyle a riadení migrácie (2024). V kap. 11 sú kvalitne spracované dáta mapujúce dynamiku priepustnosti vonkajších hraníc EÚ v rokoch 2015-2024. V kap. 12 autorka ponúka originálnu interpretáciu zistení opretú o koncepty Waltersovej domopolitiky, Foucaultovej biopolitiky a Balibarovej kritiky migračnej politiky EÚ. S viacerými interpretáciami predstavenými v tejto kapitole je možné polemizovať, avšak, myslím si, je ťažké spochybniť odborné postupy, vďaka ktorým sa k nim autorka dopracovala. Závery predstavené v kap. 13 a 14 sú korektne formulované a relevantné pre poznanie témy a jej ďalší výskum.

4. Kritické poznámky a odporúčania

Nižšie uvedené kritické poznámky predstavujú zároveň otázky pre obhajobu práce pred komisiou. Prosím študentku, aby k nim zaujala stanovisko počas obhajoby.

4.1 Názov práce verzus jej obsah

Po prečítaní textu práce som dospel k záveru, že jej obsah nezodpovedá názvu. Ak by obsah mal zodpovedať názvu práce, mal by byť venovaný cieľom a úlohám Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (ďalej v texte - CFSP) pri ochrane hraníc a rozvoji migračnej politiky EÚ, t.j. v práci by mali byť zanalyzované strategické dokumenty CFSP (Global Strategy 2016, Strategic Compass for Defence and Security 2022 a pod.) so zameraním na bezpečnostné riziká súvisiace s ochranou vonkajšej hranice EÚ v kontexte eliminácie vonkajších hrozieb, t.j. boja s medzinárodným terorizmom, nelegálnou migráciou a pod., a následne vyhodnotená úloha Rady ministrov zahraničných vecí (FAC), ale v prvom rade, Vysokej predstaviteľky pre CFSP a (v súčasnosti Kaja Kallas) a EEAS (European External

Action Service) v tejto oblasti. Nepochybujem o tom, že analýza úlohy EEAS pri externalizácii resp. exteritorializácii ochrany vonkajších hraníc EÚ do tretích krajín (migračná dohoda s Tureckom z marca 2016, podpora zahraničných misií Frontex, poskytovanie rozvojovej pomoci krajinám pôvodu nelegálnych migrantov a pod.) by mohla byť prínosná pre výskum témy, avšak, vyššie uvedené nie je predmetom výskumu dizertačnej práce. Dizertačná práca skúma politiku *vnútorných záležitostí a migrácie* EÚ (home affairs and migration - HA), ktorá je v súčasnosti zastrešená komisárom Magnusom Brunnerom zodpovedným za IBM, azylovú a vízovú politiku, implementáciu schengenského acquis, implementáciu migračného a azylového paktu, vrátane vypracovania päťročných stratégií pre jeho implementáciu, koordináciu Frontex a ďalších piatich agentúr, ktoré plnia špecifické úlohy v oblasti ochrany vonkajších hraníc, migračnej a azylovej politiky. Od Maastrichtskej zmluvy (1993) do nadobudnutia platnosti aktuálnej Lisabonskej zmluvy (2009), oblasť spravodlivosti a vnútorných záležitostí (JHA) bola osobitným druhým pilierom EÚ, tretím osobitným pilierom bola CFSP. Amsterdamská zmluva (1997) inkorporovala schengenské acquis do druhého piliera EÚ (JHA), nie do tretieho piliera (CFSP). IBM sa od roku 2005 rozvíja a implementuje v rámci JHA a od roku 2009 v rámci politiky vnútorných záležitostí a migrácie (HA), dovolil by som si tvrdiť, že z hľadiska inštitucionálneho riadenia politík EÚ IBM nemá s CFSP nič spoločné. CFSP má primárne v agende manažment vonkajších vzťahov EÚ, pričom podľa COM/2023/146 final (o viacročnej strategickej politike pre IBM), ktorý autorka cituje vo svojej práci, vonkajšie vzťahy predstavujú iba 1 z 15 komponentov IBM, 14 ďalších komponentov sa týka politík v rámci HA.

Prosím autorku o vysvetlenie prečo nazvala svoju dizertačnú prácu „Ochrana vonkajších hraníc Európskej únie v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky“, keďže v skutočnosti sa venuje výskumu ochrany vonkajších hraníc EÚ v rámci politiky vnútorných záležitostí a migrácie. Na viacerých miestach textu práce sú v tejto súvislosti nesprávne a doslova chybné tvrdenia, napr. na s. 18: Táto (migračná) kríza poukázala na nedostatky v oblasti bezpečnosti v rámci CFSP (otázka: prečo nie HA?); na s. 21: ...integrovaný manažment vonkajších hraníc je súčasťou vonkajšej politiky Únie (opačné tvrdenie: nie, je súčasťou politiky HA); na s. 23: Prvá úroveň integrácie (IBM) zahŕňa základy integrovaného riadenia hraníc, ktoré sa odrážajú najmä v Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike a Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike (opačné tvrdenie: IBM sa odráža predovšetkým v HA, pretože jej súčasťou tejto politiky). Podľa môjho názoru, ide o nesprávne a chybné tvrdenia, ktoré vyplývajú z nesprávneho zaradenia skúmanej agendy do politík EÚ. Prosím autorku o vysvetlenie názvu práce, resp. prečo skúmanú agendu zaraďuje do CFSP a nie HA, rovnako ako i o vysvetlenie vyššie uvedených sporných tvrdení.

4.2 Výskumný dizajn

Už som spomínal (pozri časť 1 tohto posudku), že za nedostatok práce považujem skutočnosť, že hlavné koncepty (Waltersova domopolitika, Foucaultova biopolitika a Balibarova kritika), ktoré autorka používa pri interpretácii vlastných zistení v záverečných kapitolách nie sú predstavené a vysvetlené v kap. 4, v ktorom autorka predstavuje výskumný dizajn práce.

Podobný problém vidím i pri používaní konceptov „politizácie“ podľa Hooghe and Marks (2012) a „sekuritizácie“ (kodanská škola a nadväzujúci výskum „diskurzívneho rámcovania“). Hooghe a Marksov koncept politizácie, na ktorý sa autorka odvoláva niekoľkokrát v texte nie je v práci vysvetlený vôbec, čo podľa mňa, predstavuje dosť závažný nedostatok práce, hoci prvýkrát termín „politizácia migrácie“ zmieňuje už v úvode (s. 19). Používanie pojmu „politizácia“ bez vysvetlenia, že ide o Hoogheho a Marksov koncept, ktorý vypracovali v kontexte výskumu európskej integrácie („politizácia“ je, podľa nich, druhé štádium vývinu

diskurzu o európskych politikách v členských krajinách, ktorá nastáva po rannom štádiu, ktoré bolo charakterizované „permisívnym konsenzusom“ a absenciou diskurzu; „politizácia“ predstavuje posun smerom k „obmedzovaniu nezhôd“ v sporných otázkach súvisiacich s integráciou, pričom v diskurze zohrávajú významnú úlohu politickí aktéri a verejná mienka). Bez tohto vysvetlenia je súbežné používanie pojmov „politizácia“ a „sekuritizácia“ ako rovnocenných veľmi mätúce, pretože podľa kodanskej školy (Buzan et al. 1998) „politizácia“ otázky verejného záujmu (problém je riešiteľný štandardnými politickými postupmi) predchádza jej „sekuritizácii“ (problém je potrebné riešiť mimoriadnymi opatreniami aj za cenu porušenia štandardných politických postupov). Keďže autorka používa pojem „politizácia“ rovnocenne s pojmom „sekuritizácia“, ich používanie je veľmi mätúce a zavadzajúce. Keďže ide o kľúčové pojmy pre konštruktivistickú analýzu dopadov migračnej krízy na politiku EÚ, ktorú považujem za pridanú hodnotu dizertačnej práce, ich používanie by malo byť riadne vysvetlené vo výskumnom dizajne práce (kap. 4).

Vo výskumnom dizajne práce, vzhľadom na skúmanú tému, mi chýbajú v práci referencie na zistenia a poznatky dvoch okruhov odbornej literatúry - border studies a intergovernmentalizmus, - bez ktorých je ťažké vysvetliť politiku EÚ v oblasti ochrany hraníc, migračnej a azylovej politiky. Túto pripomienku je potrebné chápať skôr ako odporúčanie autorke. V kap. 8 autorka skúma vzťah medzi hranicou a identitou EÚ. Súhlasím, že pre analýzu diskurzívnej sekuritizácie migračnej politiky je chápanie vnímania úlohy hraníc (územia, štátu, únie) ako nástroja na ochranu pred vonkajšími hrozbami pri konštrukcii skupinovej (regionálnej, národnej, európskej) identity absolútne kľúčové. Na s. 111 cituje Balibarovu kritickú teóriu hraníc, avšak, prekvapuje ma, že nesiahla po klasických prácach, ktoré tento vzťah vysvetľujú v rámci výskumu hraníc (border studies), vrátane výskumu politických a sociálno-ekonomických efektov hraníc (bordering) na ich vnútornej strane (inklúzia – vnútorná bezpečnosť, formovanie inštitúcií a skupinovej identity) a vonkajšej strane (vylúčenie – vonkajšia bezpečnosť, vylúčenie iných). Prehľad výskumu pozri napr. J.W. Scott (2020) *Introduction to A Research Agenda for Border Studies* (DOI: https://doi.org/10.4337/9781788972741.00007). Najcitovanejším autorom, ktorému sa, podľa všetkého, podarilo zatiaľ najúspešnejšie konceptualizovať vzťah medzi hranicou územia a príslušnou skupinovou územnou identitou je Annsi Paasi (pozri jeho profil na Google Scholar). Som presvedčený, že výskum v rámci border studies, vrátane jeho kritického smeru, ktorý Paasi predstavuje, by bol veľmi užitočný pre uchopenie témy dizertačnej práce, najmä v časti týkajúcej sa vplyvu hranice na tvorbu „vnútorných“ politických procesov, vrátane konštrukcie územnej skupinovej identity (región, štát, únia), i „vonkajšie“ vzťahy územne zadefinovanej politickej entity, t.j. vzťahy s „inými“ na druhej „vonkajšej“ strane hranice.

V súlade s aktuálne platnou Lisabonskou zmluvou, rozhodovanie o otázkach týkajúcich sa vnútorných záležitostí (home affairs) na úrovni EÚ si vyžaduje súhlas všetkých členských krajín (platí to i pre oblasť CFSP, politiku rozširovania, rozpočet únie, nepriame zdaňovanie, sociálnu ochranu a otázky, týkajúce sa občianstva EÚ). Inými slovami, v oblasti ochrany vonkajších hraníc, migračnej a azylovej politiky je „EÚ“ iba „to“ na čom sa dohodli všetky členské krajiny, iná EÚ, t.j. mimo dohody všetkých členských krajín, neexistuje. V práci som nenašiel nikde vysvetlenie tejto osobitosti tvorby politiky EÚ v skúmanej oblasti, ktorá je, podľa mňa, dôležitá pre jej analýzu a hodnotenie. Okrem vysvetlenia diskurzívnej sekuritizácie otázky migrácie a jej vplyvu na politiku EÚ po migračne kríze, ktorý autorka v práci ponúkla a spracovala veľmi kvalitne, pre komplexné uchopenie témy mi chýbajú referencie na výskum intergovernmentalizmu v európskej integrácii a tvorbe politík EÚ (aktuálny prehľad výskumu pozri napr. Hodson, Puetter (2025) a texty ďalších autorov v špeciálnom čísle časopisu *JCMS* https://doi.org/10.1111/jcms.13754).

4.3 Hodnotový (resp.) kritický prístup

Kritizovať EÚ za niečo čo neurobila v agende, v ktorej neexistuje, mi pripadá vecne nesprávne, hoci, z hodnotového hľadiska i z hľadiska prístupu kritického výskumu, s ktorým je autorka stotožnená (pozri kap. 4.3: The conduct of inquiry), to viem akceptovať. Vzniká však otázka, ktorá je na diskusiu, t.j. kde končí vedecké poznanie a začína ideológia. Inými slovami, kde je hranica medzi diskusiou založenou na faktoch a kde zaujímame hodnotové stanoviská bez faktov alebo na základe našich hodnotových očakávaní.

Napr. na s. 17 autorka píše: „Medzinárodné prostredie musí reagovať na tieto hrozby (terorizmus, organizovaný zločin, vnútorne presídlené osoby, zmena klímy a nelegálna migrácia tiež patria do kategórie bezpečnostných hrozieb) prostredníctvom posilňovania globalizácie na viacerých úrovniach“. Kto je „medzinárodné prostredie“ (international environment)? Aký je to subjekt, ktorý musí reagovať? Prečo to nemajú riešiť primárne entity (aktéri), ktorí sú ohrození? Medzinárodné prostredie je produktom (objektom) toho čo urobia a na čom sa dohodnú ohrození entity/aktéri, neplatí to naopak. Správne by bolo apelovať k aktérom, aby utvorili „želané“ medzinárodné prostredie. Avšak, pokiaľ apel neobsahuje návrh kto, čo a ako by mal urobiť, aby sa dosiahol „želaný stav“ ide iba o hodnotový apel, ktorý sa hodí do ideologického manifestu, ale nemyslím si, že sa hodí do odborného textu.

Na s. 95 cituje neomarxistu Balibara (2002), ktorý nazýva diferencovanú priepustnosť vonkajšej hranice EÚ „európskym apartheidom“, pretože prekračovanie hranice je riadené rasou, triedou, národnosťou a postavením. Autorka tento výrok nekomentuje a preto predpokladám, že s ním súhlasí. Prosím ju, aby citovala akýkoľvek dokument alebo legislatívny akt EÚ, z ktorého vyplýva, že EÚ pri prekračovaní vonkajšej hranice selektuje občanov alebo migrantov z tretích krajín na základe ich rasového pôvodu a/alebo triednej príslušnosti. Prípadne, nech uvedie konkrétne príklady znemožnenia prekročenia občanom tretích krajín vonkajšej hranice EÚ z dôvodu ich rasy alebo triednej príslušnosti. Hlavne, tie príklady by mali dokázať, že ide o systémový jav, ktorý oprávňuje tvrdenie, že ide o „európsky apartheid“.

5. Otázky pre obhajobu

Prosím autorku, aby počas obhajoby zaujala stanovisko ku všetkým kritickým poznámkam, ktoré som uviedol v tomto oponentskom posudku na jej dizertačnú prácu.

6. Záver

Autorka vo svojej dizertačnej práci **preukázala** tvorivé schopnosti v danej oblasti výskumu.

Zároveň však odporúčam, aby autorka dizertačnú prácu prepracovala so zohľadnením aspoň časti mojich pripomienok, minimálne tých, ktoré sa týkajú vecných nepresností, ktoré, podľa môjho názoru, text práce obsahuje. V každom prípade, myslím si, že názov práce by mal zodpovedať jej obsahu.

30. augusta 2025